

8-nji mart mynasybetli zenan meselesine garaýyş

Category: Kitapcy, Psihologiya, Publisistika, Sözler

написано kitapcy | 26 января, 2025

8-nji mart mynasybetli zenan meselesine garaýyş 8-nji MART MYNASYBETLI ZENAN MESELESINE GARAÝYŞ

• Düýp mesele

Aýal-gyz babatda düýp mesele deñlik meselesidir. Deñlik diňe aýal bilen erkegiň arasyndaky mesele däl-de, eýsem hemme ugurda duş gelýän meseledir.

Kürt-türk, alawy-sünni, musulman-gaýry dinli, baý-garyp biziň ýurdumyzda syýasata gatnaşyk, ykdysadyýetde bölünüşik, hukukda adalatyň ýola goýluşy hakda gep açylanda kim özünüň deñdigini öňe sürüp biler?

Şeýle deñsizligiň giňden we çuňdan ornaşan ugurlarynyň başynda bolsa aýal-gyz meselesiniň gelýändigi mälim.

Aýal-gyz babatda deñsizligiň iki esasy sebäbi bar:

- Hemme zada garamazdan jemgyýetiniň aglabasynda deñsizligiň aňda dowam etmegi.
- Agalyk sürýän patriarchat häkimiyét(ler) sebäpli deñsizligiň häsiýetiniň talap edişine laýyk kapitalistik düzgünde dowam etmegi.

Şu iki faktor funksional utgaşmanyň içinde bolýar. Düzgün aňyýeti záherleýär, záherlenen aňyýetem aýlanyp-dolanyп düzgüni güýçlendirýär.

Syýasat we ykdysadyýet ugurlaryna «gatnaşyk» bilen bir hatarda

ýaşaýyşyň hemme ugruna ornaşan deñsizlik umuman alanra aň-düşünje problemasydyr. Aň-düşünje üýtgemezden hiç zady üýtgedip bolmaýar, şu hususda dewizimiz şular ýaly bolmaly: «Aň-düşünjäni üýtget, hemme zat üýtgesin».

• **Adamyň gymmaty!**

Adam gymmatly barlyk, onuň gymmaty özboluşlylygyndan, özboluşlylygy-da akyl-paýhasyndan (jynsyndan däl) gelip çykýar. Bizi deňleşdirýän adam bolmagymyzdyr, aýal ýa erkek bolandygymyz däl, çünki adam ilki jandar hökmünde peýda bolýar, soňra jynslara bölünýär.

Jandar hökmünde adamyň akyly, ukyp-başarnygy, ruhy, psihologiyasy bolýar. Bular adama mahsus hüý-häsiýetlerdir. Soňra jandar jynslara bölünýär, jynsyét-de ten işi, elbetde, onuň aň taýdan ýüze çykyş alamatlary-da ten işi.

Ine, ýüpüň üzülýän ýeri-de şu taýy.

Sepgidiň ady hemme ugurda bolşy ýaly şu ugurda-da aýal-gyzy eksplutatirleýän kapitalizmdir.

• **Kapitalizmiň ten eksplutasiýasy**

Kapitalizmiň adam ruhuny beýgeldýän zatlar bilen işi bolmaýar, çünki munuň ýeke manat peýdasy ýok, ol adam teniniň jynsy närse hökmünde satylmagyny oňlaýar.

Çünki aýal-gyzyň teni jisimleşdirilende meçew beriji we göze ýakymly haryda öwrülyär. Bu minvalde pul meselesi ara düşse, kim bolanda-da, näme bolanda-da ony ulanmakdan gaça durmaýar.

Hemme zady pula alyp-satmagy adat edinen aň-düşünje aň-düşünjäniň enesini sogan soýan ýaly soýýar, satjak el ýaly sabynyny ýalaňaça tene süýkeýär, soňam tora düşürmekçi bolýan müşderisine ýüzlenip: «seret, nähili köpürjikleýär, bu sabyny hökman satyn al!» diýýär, soňra aýlanyp ele salan serişdeleri bilen deňlikden pelsepe dem urar.

Düzelisiň bir tüýsli amala aşyp gidibermezligimiň sebäbi düzgüne agalyk ediji şeýle aňyýetdir. Çünki satyljak bolunýan tender sebäpli aňlara deñsizligi inžektirlän hut şonuň özüdir. Oňa pul bolsa bolýar, galan zadyň ähmiýeti ýok. Elbetde, başga

sebäpleri-de bar, ýöne esasy düýp sebäbi şudur.

- **Halkara Aýal-gyzlar günümi ýa-da Halkara Zähmetkeş Aýal-gyzlar günümi?**

Halkara Aýal-gyzlar günü BMG tarapyndan her ýylyň 8-nji martynda gutlanýan halkara baýramçylykdyr.

1917-nji ýylda SSSR-de aýal-gyzlar saýlawlarda ses bermäge hukuk gazanandan soñ 8-nji mart döwlet derejesinde bellenýän baýramçylyga öwrülip, sosialistik ýurtlar tarapyndan bellenmäge başlandy.

BMG tarapyndanam resmi taýdan ykrar edilensoň, barha giňden ýaýrady.

Häzirki wagtda Halkara Aýal-gyzlar günü käbir ýurtlarda resmi dynç alyş günü, käbir ýurtlarda bolsa umuman alanda görmezlige-bilmezlige salynýar, käbir ýurtlarda protest bildirilýän gün, käbirlerinde bolsa aýal-gyzlary gutlaýan gün.

- **Taryhy**

Aslynda bu taryhy prosesiň belli bir senä öwrülmeginde birnäçe wakanyň we tejribäniň täsiri bar, ýone biz olaryň has öñe saýlanyp duran iki sanysyndan söz açyp bileris:

1857-nji ýylyň 8-nji martynda ABŞ-nyň Nýu-Ýork şäherindäki tekstil kombinatynda polisiýa işgärleri iş taşlaýış yylan eden işçileriň üstüne hüjüm etdi, işçileriň kombinata jemlenmegi we yzyndan çykan ýangyn netijesinde 120 aýal işçi wepat boldy. Şondan soñ şu günü «Halkara Aýal-gyzlar gününe» öwürmek meselesi gozgaldy.

8-nji mart gününüň aýratyn baýramçylyk hökmünde saýlanyp alynmagyna sebäp bolan başga bir waka-da Russiyada patyşalyk düzgüni ýukan 1917-nji ýylyň fewral rewolýusiýasynyň grigorian kalendary boýunça 8-nji mart gününi aýal-gyzlaryň protest demonstrasiýalary we iş taşlaýylary bilen başlamagydyr.

Ilki-ilkiler «Bütindünýä Zähmetkeş Aýal-gyzlar günü» ady bilen bellenýän bolsa, gelen nägileliklerden soñ BMG-nyň Baş Assambleýasy 8-nji martyň «Halkara Aýal-gyzlar günü» ady bilen bellenilmegini kararlaşdyrdy.

• **Türkiýede 8-nji mart**

Halkara Aýal-gyzlar gününiň 1975-nji ýyldan başlap Türkiýede bellenip başlamagynda Öñdebaryjy aýal-gyzlar jemgyýetiniň hyzmaty uly boldy. Şeýlelikde 8-nji mart günü ýapyk şertlerden açyk meýdanlara we köçelere çykdy.

«12-nji sentýabr» döwlet agdarlyşygyndan soň harby huntta dört ýyllap baýramçylyk bellemäge hiç hili rugsat bermedi. 1984-nji ýyldan başlap gaýtadan her ýyl dürlü zenanlar guramalary tarapyndan bellenilip başlandy.

Bu täze döwrüň esasy tapawudy – öňler diňe sosialist gatlagyň belleyän, mundan beýläk zenanlar guramalarynyň ählisi bilen bir hatarda hamana resmi baýramçylyk ýaly döwlet ýolbaşçylary we edaralary tarapyndanam bellenmäge, hatda şereketleriň mahabat we söwda işleri bilen muňa goşulmaga başlamagydyr.

• **Bul iş diňe baýramçylygyny gutlanyň bilen bolmaýar!**

Hawa, zenan... Biziň zenanlarymyz. Enemiz, uýamyz, gyzymyz, söwer ýarymyz... Sözde beýgeldilýän, emma hakyky durmuşda kiçeldilýän... Kitapda deň, emma hakyky durmuşda deňsizlige sezewar edilýän zenanlar...

Deňlikden, azatlykdan, adalatdan ýeterlik paýyny almaýan, alyp bilmeýän zenanlar... Ne işde, ne syýasatda, ne ekin meýdanynda, ne býuroda deň tutulan... Soňam jennet sözleri, «başymyzyň täji» ýaly badyhowa gepler bilen başdansowmalyga salynýan zenanlar... Bilýän, bular biraz gödegräk sözler. Ýöne sarsmak we özümüzü dürsemek üçinem az-owlak gödek söz gerek.

Dünýä gaýgy-aladanyň ähli ýükünü erkegiň boýnuna dakmagyň ýerine az-owlagam zenan jynsdaşlarynyň sesindäki saňnyldyny diňlesedi, duýsady... Nähili bolar öýdýäňiz?

Şol sesdäki reňkleri, saňnyldylary, hasraty, bagtsyzlygy görer, duýar öýdýäňizmi?

Ahmal dünýä mundanam owadan bolardy. Belkäm, şular ýaly baýramçylyk we ýatlama günlerinde ýazgly plakatlary aýallar däl-de, erkekler götererdi.

Belki-de, paýlanan güller erkekleriň elinde bolardy. Nähili pikir edýäňiz?

- **Ilki aň-düşünje üýtgemeli!**

Üýtgeşme üçin ilki aň-düşünje üýtgemeli. Çünkü maddy medeniýet ögeleri maddy däl kültür ögelerinden daha hızlı değişir. O zaman arada bir boşluk oluşur, sosiologlar muňa medeni boşluk (cultural gap/lag) diýýärler. Şonuň üçin ilki aň-düşünje üýtgemeli...

Yşyl Özgentürkűň aýdyşy ýaly: «Seretmäň siz olaryň aram-aram «Jennet eneleriň aýaklarynyň astyndadır» diýýän uly gürlemelerine... Aslynda, köpcüligiň aglabा bölegi aýal üçin şeýle diýýär: «Zenan – şeýtanyň dünýäde gaýmalaýan keşbidir we öldürilmesi dürsdür!»

Birnäçe yslam ýurdunda jynsy taýdan düşünje bermek külli günä saýylýandygyndan erkekleriň birinji jynsy gatnaşygy ýa haýwanlar bilen ýa-da jelephanalardaky tenini satyp gün görýän ýörite jelepler bilen bolýar.

Erkek şeýle ýagdaýdan utanýar, utanany bilenem çäklenmeýär, köplenç özünü ýazgarýar, ýone belli bir wagtdan soň bu ýazgarmasy hemme zada jogapkär hasaplaýan aýal-gyzlaryna yönelyär.

Görmezligi islär, ýone aňrybaş derejese sowatsyzdyr welin, gormonlary oňa jynsy isleginiň bardygyny ýatladyp durýar. Birnäçe zat aňastynda üýşýär, soň bir gün wagty-sagady gelende ýarylmaga başlaýar.

Işe barýan adamyň birdenkä

Işe giden bir adamın birdenbire celallenip ýubkaly aýala topulmagyny başga näme bilen düşündirip bolar? Göwreli aýala topulmak bolsa has patologik ahwal dälmi?

Ýogsam bolmasa, erkek milleti erkekligiň kiçelyän zatdygyna bir düşünse we dogry-dürs bilim alsa, aň-düşünjesi hem alan bilimine görä kemala gelse hem özi rahatlyk tapardy, hem partnýory.

Ynanyň, şonda ýurt has bagtly adamlaryň agaýana keýpihon ýasaýan ýurduna öwrülerdi.

- **Gül sowgat berip başyňdan sowaýmaly husus däl bu!..**

Käbir ýerde zenan zenana eýe durmaly bolsa-da, nämüçindir,

eeýelik diýlende diňe erkek ýada düşýär. Onda-munda gül desseleri gaýmalaşýar.

Gül sowgat bereniň bilen, aýal-gyzlaryň gününü gutlanyň bilen iş bitirilmeyär, bilyänsiňiz!

Sizden soraýaryn, eý, epeý-epeý adamlar: Gaýgy-hasratam bir gutlanarmy?

Gutla, gül sowgat et, pul paýla, aşsam öýüňe gidip gygyr, çygyr. Munuň özi şu günüň meselesi däl. Munuň özi ýasaýyş-durmuş, stil, oturym-turum meselesi.

Mesele čuňda. Mesele aň-düşünje meselesi. Mesele tapawutlanmak meselesi.

• Tapawutlanmagyň tapawudyny bilmeli!..

Aslynda 8-nji mart tapawutlanmakdyr, elbetde, tapawudyny bilýäne. Galany boş paşyrdamak.

Köpisi-de özünü görkezmäge meýilli. Ýa-da dostlar muhabbeti alyş-berişde görsün. «Ol edipdir, menem edýärin», serediň görün, syýasatmy ýa söwda ýa-da modanyň we mahabatyň jadysyna özüni aldyrmakmy... bilemok!

Ýa-da kalbyň čuňlukdaky sesidir öýtdüňizmi ol galmagaly? Ine, şonuň üçinem zenanyň agramyny duýmagyna gerek zat – günüň dälde, ähli günleriň aňüstine çykarylmaýdyr.

Bir günüň däl, bütin günleriň siňňitleşdirilip aýlardan we ýyllardan urup-ýençmeleriň, eden-etdiliğiň, jenaýatyň kowulmaýdyr. Sudur günüň gün bolmagynyň tapawudy.

• Sözsoňy

Bir zady bilmek için hökman başdan geçirilmek gerek däl, eger olaryň alada-gaýgysyny diňläp biljek ýüregiň bar bolsa-da, ýeterlik. Şonuň özem adama köp zat öwredýär. Durmuşda diňe öwrenip ýörmeli.

Gynansak-da, dünýä bagtly bolmaga gelinýän ýer däl. Hemise daşky görnüşe aldanmajak bolmaly. Şadyýanalykda bagtly ýaşap ýörenendir öydýän adamlarymyzyň ýuki käte özlerinden başgasyny maýryp öldürip bilyändir...

Emma esasy zat adamyň adamkärçilik mertebesine ýaraşýan

derejede ýaşamagydyr. Düýp mesele muny üpjün etmäge borçly adamlaryň şu borçlaryny ýerine ýetirip-ýetirmänligidir. Şeýle sözler bilen hemmelere adam şekilli ýaşamaga mynasyp durmuş arzuw edýärin.

Ýöne bu ýagşy arzuwymy hemmelere – aýal-erkek saýlamazdan dileýändirin, çünki erbetligiň jynsy ýok, gynansak-da...

Professor Ahmet ÖZER,
sosyolog, syýasatşynas.
@ahmetozer1 ahmet.ozer@toros.edu.tr

Sişenbe, 08.03.2022 ý. Publisistika